

Universiteit Utrecht

Een Minimale Levensstandaard voor Kinderen in Nederland

Masterthesis Youth, Education & Society (201600407)

Utrecht University

2018-2019

Student: Roelie Heijmans (6272835)

Datum: 20-06-2019

Stagebegeleiders: Eva Huls & Roos de Wildt

Stagedocent & eerste beoordelaar: Eva van de Weijer-Bergsma

Tweede beoordelaar: Carmen Damhuis

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

Samenvatting

Op basis van het niet-veel-maar-toereikendbudget worden (kind)voorzieningen aangeboden door het Rijk en gemeenten wanneer ouders hier zelf niet voor kunnen zorgen. Dit kwalitatieve onderzoek, gebaseerd op de Zelf-Determinatie Theorie en Bronfenbrenner's Ecologische Systeem Model, ging op zoek naar de voorwaarden, in de vorm van ondersteuning en voorzieningen, nodig voor een minimale levensstandaard voor kinderen in Nederland. Door middel van interviews met vier jongeren die ervaringsdeskundig zijn op het gebied van opgroeien in armoede, en vijf experts met kennis over de ontwikkeling van kind- of armoedebeleid werd er gezocht naar welke vormen van ondersteuning en voorzieningen nodig zijn om als kind optimaal fysiek, cognitief, en sociaal-emotioneel te kunnen ontwikkelen, geboden vanuit micro-, meso-, exo- en macroniveau. Resultaten laten zien dat een minimale levensstandaard een stimulerende omgeving behelst waarbij er sprake is van een stabiele gezinssituatie, een gezonde leefomgeving, een sensitieve en responsieve opvoeding, kansrijke leeromgevingen en vrijetijdsactiviteiten. Voorwaarden worden bij voorkeur geboden door een wisselwerking vanuit meerdere niveaus waarbij de meeste ondersteuning geboden dient te worden vanuit microniveau, zoals ouders en leerkrachten. Voorzieningen om ondersteuning mogelijk te kunnen maken moeten voornamelijk geboden worden vanuit exo- en macroniveau, zoals een veilige buurt en een breed naschools aanbod. Een aanbeveling is om naast inkomen ook ontwikkelingsvoorwaarden als indicator te nemen bij het vormgeven van armoedebeleid om kinderen optimale ontwikkelingskansen te bieden.

Steekwoorden: minimale levensstandaard, ontwikkeling, kind, armoede

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

Abstract

On the basis of a *not-much-but-adequate* budget, (child) facilities are provided by the state and local authorities if parents are unable to take care of these themselves. This qualitative research, based on the Self-Determination Theory and the Ecological System Model of Bronfenbrenner, has explored the conditions, including support and services, for reaching a minimal living standard as a child in the Netherlands. Using data from interviews with four young people who have grown up in poverty and five experts on the development of child or poverty policy, this research has examined which forms of support and services are needed to ensure an optimal physical, cognitive and socio-emotional development as a child, provided at micro, meso, exo and macro level. Results show that a minimal living standard includes a stimulating environment involving stable family conditions, a healthy living environment, a sensitive and responsive upbringing, favourable learning environments and leisure activities. Conditions are preferably provided through interaction between all levels, whereby the micro level should provide most of the support, i.e. parents and teachers. Services to enable such support are mostly provided by the exo and macro level, for instance a safe neighbourhood and a wide array of after-school activities. It is recommended to not only use income as an indicator for poverty but also developmental conditions when designing poverty policy, in order to be able to give children opportunities for optimal development.

Keywords: minimal life standard, development, child, poverty

EEN MINIMALE LEVENSTANDAARD VOOR KINDEREN

Een Minimale Levensstandaard voor Kinderen in Nederland

Alhoewel Nederland als welvaartsland niet meteen wordt geassocieerd met armoede, is er wel degelijk sprake van kinderen in Nederland die in armoede opgroeien. In 2016 groeiden 292.000 kinderen in Nederland op in een gezin dat moest rondkomen van een inkomen onder de lage-inkomensgrens (CBS, 2018). Daarvan behoorden circa 117.000 kinderen tot de langdurig laag-inkomen groep. In Nederland wordt voornamelijk het inkomen gebruikt om armoede te meten (Goderis, van Hulst, Wildeboer Schut & Ras, 2018). Het criterium voor armoede is dat kinderen in een huishouden leven dat een besteedbaar inkomen heeft onder de grens van het niet-veel-maar-toereikendbudget (Hoff, Goderis, van Hulst & Wildeboer Schut, 2018). Op basis van deze grens worden (kind)voorzieningen aangeboden door het Rijk en gemeenten waar gezinnen aanspraak op kunnen maken wanneer zij zelf niet kunnen zorgen voor het bereiken van een minimale levensstandaard. Het niet-veel-maar-toereikendbudget houdt naast basisbehoeften zoals voedsel, huisvesting en kleding ook rekening met kosten van sociale participatie en ontspanning, welke echter niet als strikt noodzakelijk worden gezien. De indicator die momenteel gebruikt wordt om armoede te meten en het budget dat hierop is gebaseerd, geeft echter geen inzicht in sociale uitsluiting en de leefsituatie onder kinderen (CBS, 2018). De vraag is dan ook of het voldoende aansluit op alle aspecten van het leven van kinderen om zich optimaal te kunnen ontwikkelen.

Een optimale ontwikkeling is in huidig onderzoek gedefinieerd als de fysieke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling die nodig is om uit te groeien tot een volwassene die een volwaardige bijdrage kan leveren aan de samenleving (Berns, 2016; Engle et al., 2007; Verhulst, 2017). Uit onderzoek van de Kinderombudsman (2017) blijkt dat kinderen die leven in armoede alle aspecten van hun leefomgeving significant lager beoordelen dan kinderen en jongeren die niet in armoede opgroeien. Zo zijn kinderen die leven in armoede minder tevreden over de veiligheid van de buurt, de mate van steun van ouders, het sociale netwerk en missen deze kinderen zekerheid. Op te merken valt dat armoedeproblematiek meerdere aspecten van de leefomgeving van kinderen raakt dan alleen het gebrek aan geld. Huidig onderzoek gaat op zoek naar een nieuwe definitie van een minimale levensstandaard voor kinderen zodat zij optimaal ondersteund kunnen worden in hun ontwikkeling.

Ontwikkeling van een kind

Bij armoede is er niet alleen sprake van een tekort aan geld, maar het heeft ook gevolgen voor de fysieke-, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van een kind (Engle & Black, 2008; Evans, 2004; Morris et al., 2017). Zo kan armoede invloed hebben op

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

de fysieke ontwikkeling. Een optimale fysieke ontwikkeling is in huidig onderzoek gedefinieerd als: het kunnen ontwikkelen van een goede lichamelijke gezondheid, waaronder een gezond gewicht en lengte, het hebben van voldoende energie en het vrij zijn van chronische of terugkerende gezondheidsklachten als gevolg van een ongezonde levensstijl (Nicklas & Hayes, 2008). Onderzoek laat zien dat kinderen uit gezinnen met een laag inkomen gemiddeld minder gezond zijn dan andere kinderen, waaronder het hebben van een laag geboortegewicht, astma, overgewicht (Gupta, de Wit & McKeown, 2007) en een minder goede hersenontwikkeling, waarbij een zorgzame verzorger en stressvolle gebeurtenissen als mediator fungeren (Luby et al., 2013). Ook lijkt armoede een optimale cognitieve ontwikkeling te verhinderen. Een optimale cognitieve ontwikkeling is in huidig onderzoek gedefinieerd als: het academisch kunnen ontwikkelen, waaronder lees-, taal- en rekenvaardigheden, en het kunnen ontwikkelen van executieve functies, waaronder concentratie, werkgeheugen en het kunnen plannen (Serenio & Bolding, 2017; Sudfeld et al., 2015). Zo kan stress door armoede zorgen voor een slechtere concentratie op school (Thompson, 2014) en lopen kinderen die in armoede leven meer kans op een schoolachterstand (Engle & Black, 2008). Tenslotte lijkt armoede ook gevolgen te hebben voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Een sociaal-emotionele ontwikkeling is in huidig onderzoek gedefinieerd als: het kunnen ontwikkelen van veerkracht, het kunnen reguleren van eigen emoties, mentaal gezond zijn en sociaal gedrag laten zien (Goldstein & Brooks, 2005; Teti, 2001). Armoede kan zorgen voor onderontwikkelde sociale vaardigheden (Alaimo, Olson & Frongillo, 2001), gevoelens van schaamte (de Kinderombudsman, 2017), chronische stress (Blair et al., 2011) en een grotere kans op het leven in een sociaal isolement omdat kinderen niet altijd mee kunnen doen met activiteiten (Hoff, 2017; Kalthoff, 2018). Concluderend lijkt het erop dat kinderen die in armoede leven op alle drie de domeinen zich niet optimaal kunnen ontwikkelen.

De omgeving van een kind heeft een grote rol in het bieden wat een kind nodig heeft om zich te kunnen ontwikkelen. De Zelf-Determinatie Theorie (ZDT) omschrijft drie psychologische behoeften die essentieel zijn voor sociale en persoonlijke groei en ontwikkeling; autonomie, competentie en relationele verbondenheid (Ryan & Deci, 2000). Hoe omgevingen rondom het kind invloed hebben op het vervullen van de basisbehoeften die ten goede komen aan de ontwikkeling van het kind, is te zien in Model 1. Onder autonomie valt het gevoel hebben zelf keuzes te kunnen maken (Levesque, Zuehlke, Stanek & Ryan, 2004; Ng et al., 2012; Ryan & Deci, 2000). Omgevingen die autonomie ondersteunen omvatten het bieden van structuur in een democratische manier met respect voor interesses

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

van het kind (Joussemet, Landry & Koestner, 2008) het bieden van keuzes in het kiezen van activiteiten en het aanmoedigen van initiatief (Levesque et al., 2004; Niemiec & Ryan, 2009; Skinner & Belmont, 1993). Onderzoek laat zien dat een autonomie-stimulerende opvoeding vanuit ouders geassocieerd wordt met positief gedrag bij kinderen, waaronder het academisch mee kunnen komen op school (Joussemet, Landry & Koestner, 2008). Echter blijkt uit onderzoek dat kinderen in armoede meer te maken krijgen met autoritaire opvoeding, gekenmerkt door psychologische controle (Katz, Corlyon, La Place & Hunter, 2007). Controle kan gezien worden als tegenhanger van autonomie en is daarom opgenomen in Model 1.

Competentie is de behoefte om voldoening te halen uit het beoefenen en verbeteren van vaardigheden en zich competent voelen (Levesque et al., 2004; Ng, et al., 2012; Ryan & Deci, 2000). Competentie wordt gestimuleerd in een omgeving waarin duidelijke en redelijke verwachtingen worden gevraagd en structuur wordt geboden (La Guardia & Patrick, 2008; Skinner & Belmont, 1993). Onderzoek laat zien dat leraren competentie van studenten stimuleren wanneer leraren activiteiten aanbieden die uitdagen zodat studenten hun vaardigheden kunnen uitbreiden, feedback geven om gevoelens van succes te bevorderen (Niemiec & Ryan, 2009) en hulp bieden bij het uitvoeren van activiteiten (Skinner & Belmont, 1993). Uit onderzoek van Evans (2004) blijkt echter dat kinderen die opgroeien in een familie met een laag inkomen minder routine en structuur ontvangen en te maken krijgen met meer onstabieleit. Chaos kan gezien worden als tegenhanger van structuur en is daarom opgenomen in Model 1.

Onder relationele verbondenheid valt het verbonden voelen met anderen (Levesque et al., 2004; Ng et al., 2012; Ryan & Deci, 2000). Omgevingen die relationele verbondenheid stimuleren laten interesse, betrokkenheid, waardering (La Guardia & Patrick, 2008) begrip en tijdsinvestering zien (Skinner & Belmont, 1993). Zo bleek uit onderzoek dat studenten die van hun leraren sympathie, respect en waardering ontvingen, meer intrinsieke motivatie hadden om te leren dan studenten die zich niet verbonden of zelfs afgewezen voelden door hun leraar (Niemiec & Ryan, 2009). Kinderen kunnen echter ook opgroeien in omgevingen waarbij de betrokkenheid en tijdsinvestering ontbreekt. Uit onderzoek blijkt dat armoede ervoor kan zorgen dat ouders meer stress en onwelbevinden ervaren, wat ervoor kan zorgen dat ouders minder aandacht besteden aan hun kind (Raikes & Thompson, 2005) en minder sensitief en responsief zijn naar hun kind (Evans, 2004; La Placa & Corlyon, 2016). Afstand kan worden gezien als tegenhanger van betrokkenheid en is daarom opgenomen in Model 1. Concluderend

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

kan gezegd worden dat wanneer de drie basisbehoeften worden ondersteund door de omgeving, de ontwikkeling het meest gunstig verloopt.

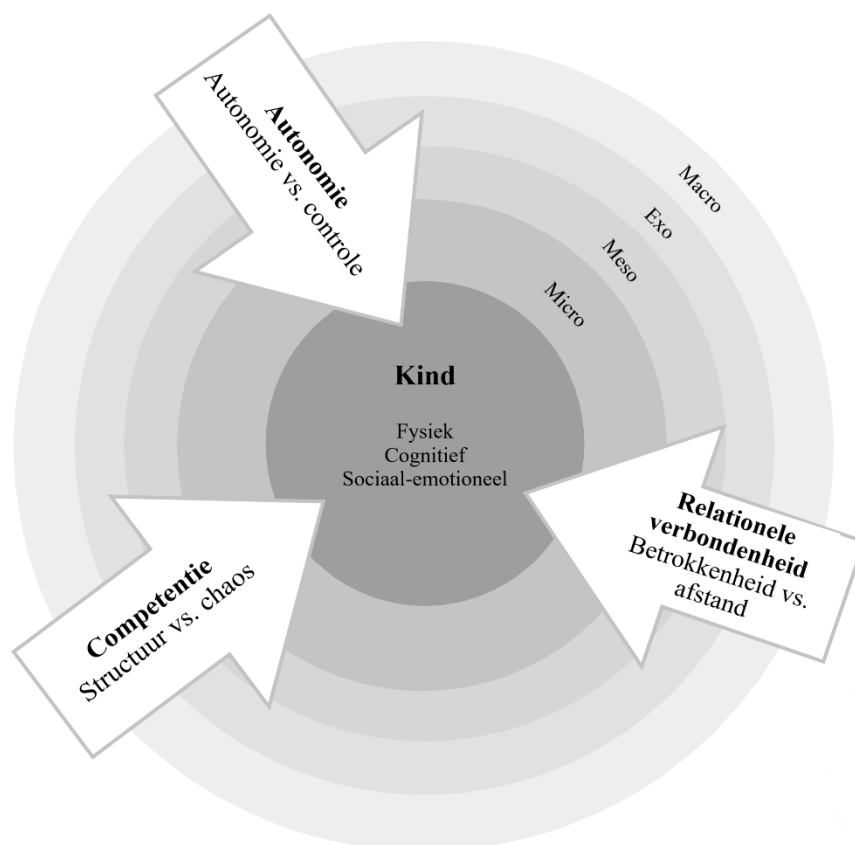
De kans dat een kind zich goed ontwikkelt is groter wanneer het kind opgroeit in een stimulerende omgeving (Meij, 2011). Volgens het Ecologische Systeem Model (ESM) bepaalt de sociale context waarbinnen interacties en ervaringen plaatsvinden, in hoeverre individuen zich optimaal kunnen ontwikkelen (Bronfenbrenner, 1977). Interacties vinden plaats op micro-, meso-, exo- en macroniveau. Interacties op microniveau vinden plaats tussen het kind en zijn directe omgeving, bijvoorbeeld de ouders, leerkrachten, leeftijdsgenoten en pedagogisch medewerkers. Kinderen die in armoede opgroeien lopen echter kans op het krijgen van minder cognitieve stimulatie (Bradley, Corwyn, Mcadoo & Coll, 2001; Evans, 2004; Guo & Harris, 2000) door minder ouder-kind-interactie (Mesman, 2010) en door minder te worden voorgelezen (Guo & Harris, 2000). Ook de buurt waarin een kind participeert is onderdeel van het microsysteem. Kinderen die opgroeien in armoede leven sneller in drukke en lawaaierige huizen en onveilige omgevingen waaronder minder veilige en natuur omvattende plekken om buiten te spelen (Evans, 2004). Het mesosysteem omvat de interacties tussen de microsystemen van het kind, bijvoorbeeld de ouders met de school. Uit onderzoek blijkt dat er sprake is van minder ouderlijke betrokkenheid bij de overgang naar de basisschool wanneer ouders leven in armoede (Cooper, Crosnoe, Suizzo & Pituch, 2010). Het exosysteem bevat omgevingen binnen de samenleving zoals het werk van ouders, de gemeente en sociale diensten. Alhoewel een kind niet direct participeert binnen het exosysteem, heeft dit systeem wel invloed op hen, zoals het (armoede)beleid vanuit de gemeente. Wanneer ouders niet voldoende verdienen om rond te komen kunnen zij aanspraak doen op uitkeringen en voorzieningen (de Kinderombudsman, 2017).

Binnen het macrosysteem valt de samenleving en zijn ideologieën, politieke en economische systemen waarbinnen een individu valt (Bronfenbrenner, 1977). Een voorbeeld is het geld dat de landelijke overheid aan gemeenten geeft om armoedebeleid uit te voeren. Ook valt het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) binnen het macrosysteem dat Nederland dient na te leven. Volgens het IVRK heeft ieder kind recht op een toereikende levensstandaard op lichamelijk, geestelijk, intellectueel, zedelijk en maatschappelijk gebied (The United Nations Convention on the Rights of the Child, 1989). Wanneer ouders hier niet aan kunnen voldoen, bijvoorbeeld door het leven in armoede, is de overheid verantwoordelijk om te helpen dit recht te realiseren en daarnaast te voorzien in programma's voor materiële bijstand en ondersteuning (Artikel 27 IVRK) (Blaak, Bruning, Eijgenraam, Kaandorp & Meuwese, 2012).

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

Model 1

De invloed vanuit de niveaus van het ESM voor het vervullen van de basisbehoeften van de ZDT op de fysieke-, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind.

Armoedebeleid in Nederland

Voorzieningen die de landelijke overheid inzet zijn geregeld op macroniveau in de vorm van financiële tegemoetkomingen zoals kinderbijslag en het kindgebonden budget (Witkamp, Drijvers & Engelen, 2018) en bijzondere bijstand en kindvoorzieningen via de gemeente op exoniveau (Bureau Bartels, 2014; SER, 2017). Voorzieningen in huidig onderzoek zijn gedefinieerd als: producten of diensten die nodig zijn voor een optimale fysieke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling. De huidige voorzieningen die door gemeenten worden ingezet richten zich voor een groot deel op het bieden van compensatie van de gevolgen van armoede op kinderen (SER, 2017). Bijvoorbeeld in de vorm van een gebundeld kindpakket (Bureau Bartels, 2016). Zo'n pakket is bedoeld om kinderen te voorzien van de meest noodzakelijke behoeften, aangevuld met diensten om mee te kunnen doen in de samenleving. Zoals lidmaatschap van een sportvereniging, schoolspullen zoals een laptop en een fiets (Stimulansz, 2019). Ondanks dat de Nederlandse overheid de afgelopen jaren heeft ingezet op het terugdringen van de gevolgen van armoede onder kinderen om zo

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

de ontwikkelingskansen van kinderen te verbeteren, heeft dit nog niet geleid tot een optimale en structurele oplossing bij armoede (de Kinderombudsman, 2017; SER, 2017).

Op basis van de literatuur blijkt dat armoede grote gevolgen kan hebben op de ontwikkeling van kinderen en dat ouders deze kinderen niet altijd voldoende kunnen ondersteunen. Het lijkt het erop dat de huidige definitie voor armoede niet voldoende rekening houdt met wat kinderen nodig hebben om zich optimaal te kunnen ontwikkelen. Dit kan ervoor zorgen dat de voorzieningen, geboden door de landelijke overheid en gemeenten, deze tekorten niet genoeg compenseren.

Huidig onderzoek

Het doel van huidig onderzoek is een kwalitatieve invulling te geven aan een minimale levensstandaard voor kinderen van nul tot achttien in Nederland. Resultaten uit dit onderzoek kunnen gebruikt worden om tot concrete aanbevelingen te komen voor de ondersteuning van gezinnen en jeugdigen die leven in armoede. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: *Wat zijn de voorwaarden voor een optimale fysieke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen geboden vanuit micro-, meso-, exo-, en macroniveau?* Met bijbehorende deelvragen: (1) *Welke ondersteuning vanuit micro-, meso-, exo- en macroniveau is nodig om aan een optimale fysieke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling te voldoen?* (2) *Welke voorzieningen vanuit micro-, meso-, exo- en macroniveau zijn nodig om aan een optimale fysieke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling te voldoen?* Voorwaarden in huidig onderzoek zijn gedefinieerd als: de ondersteuning en voorzieningen die nodig zijn voor een optimale fysieke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling. Ondersteuning in huidig onderzoek is gedefinieerd als: niet-materiële ondersteuning waaronder opvoedingstaken vanuit micro- en mesoniveau en hulpbronnen vanuit exo- en macroniveau die nodig zijn voor een optimale fysieke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling.

Gebaseerd op de ZDT (Ryan & Deci, 2000) wordt verwacht dat voorwaarden om aan een minimale levensstandaard te voldoen behelzen: omgevingen die autonomie stimuleren, structuur bieden en betrokkenheid tonen. Naar aanleiding van het onderzoek van de Kinderombudsman (2017) wordt daarnaast verwacht dat voorwaarden als een veilige buurt, steun van ouders, een sociaal netwerk en zekerheid nodig zijn om zich als kind optimaal te ontwikkelen.

Methode

Huidig onderzoek was kwalitatief en explorierend van aard. Voor het beantwoorden van de hoofd- en deelvragen zijn diepte-interviews gehouden binnen een doelgerichte steekproef.

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

Respondenten

Om een zo breed mogelijk beeld te krijgen van de voorwaarden die kinderen nodig hebben om zich optimaal te kunnen ontwikkelen zijn in totaal negen respondenten ($n = 9$) uit twee verschillende groepen geïnterviewd: jongeren en experts. De interviews duurden gemiddeld 48 minuten met als kortste interview 36 minuten en langste interview 71 minuten.

Vier ervaringsdeskundige jongeren van 16 tot 25 jaar oud, met een gemiddelde leeftijd van 19,8 jaar, die zelf te maken hebben (gehad) met het opgroeien in armoede, namen deel aan het onderzoek. Allen zijn vrouw waarvan drie Nederlands en één Vlaams. Drie jongeren werden benaderd via het project Speaking Minds, waar zij ambassadeur ($n = 2$) of deelnemer ($n = 1$) zijn. Het project Speaking Minds maakt het jongeren mogelijk om mee te denken in gemeentelijk armoedebeleid (Speaking Minds, 2018). Deze jongeren zijn benaderd omdat zij zich vanwege hun leeftijd en ervaringen goed in kunnen leven in wat adolescenten nodig hebben om zich te kunnen ontwikkelen. De vierde jongere werd benaderd via een respondent van de expertgroep. Deze jongere zet haar vroegere ervaring met armoede nu in als sociaal werker.

De groep experts bestond uit vijf respondenten ($n = 5$) waarvan twee vrouw en drie man. Vier van de respondenten zijn Nederlands, één is Amerikaans. De groep respondenten is gekozen vanwege hun kennis van de ontwikkeling van het kind of hun kennis van armoedebeleid. Twee post-doctoraal onderzoekers en tevens docenten aan universiteiten maakten deel uit van de respondenten in de vakgebieden jeugdpsychiatrie, ontwikkeling van kinderen en kwaliteit van voorschoolse voorzieningen. Daarnaast is een hoogleraar geïnterviewd met specialisatie in sociale en fiscale regelgeving. Tenslotte zijn twee respondenten geïnterviewd die zich middels een stichting of vereniging inzetten voor het terugdringen van armoede onder kinderen. Gemiddeld werken de respondenten negen jaar binnen hun huidige functie, met als kortste werkjaren drie jaar en langste werkjaren 21 jaar.

Dataverzameling

Voorafgaand aan elk interview is aan de participanten verteld waar het onderzoek over ging en wat met de informatie uit het interview gedaan zou worden. De participanten is ook gevraagd of het interview opgenomen mocht worden. Deze toestemming is op schrift vastgelegd. Alle respondenten hebben akkoord gegeven. Om de validiteit van het onderzoek te vergroten en sociaal-wenselijke antwoorden van participanten te voorkomen, is benadrukt dat de interviews anoniem verwerkt zouden worden (Baarda et al., 2013).

In de semi-gestructureerde interviews zijn de drie ontwikkelingsdomeinen en de niveaus van het ESM als leidraad genomen. Eenzelfde structuur van interviewen voor beide

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

groepen is aangehouden waarbij respondenten telkens eerst een verbale en visuele (zie Bijlage A) definitie kregen van elk ontwikkelingsdomein, en vervolgens de vraag voorgelegd kregen welke ondersteuning en welke voorzieningen nodig waren om als kind zich optimaal op dat domein te kunnen ontwikkelen. De definities die de experts kregen waren in vaktaal, die ook benoemd zijn in de inleiding. De definities die de jongeren kregen waren vereenvoudigd. Zo werd bijvoorbeeld in plaats van “Mentaal gezond zijn” de definitie “Lekker in je vel zitten” gebruikt. De afbeeldingen die de jongeren te zien kregen waren afgestemd op de leeftijd van deze groep en bestonden uit afbeeldingen van adolescenten. De afbeeldingen die de experts te zien kregen visualiseerden voornamelijk jonge kinderen zodat alle leeftijds categorieën meegenomen konden worden in het onderzoek. De topiclijst voor het interview met de hoogleraar week als enige af, gezien zijn specialisatie. Deze vragen richtten zich voornamelijk op armoedebeleid in Nederland.

Vanwege het semi-gestructureerde karakter van de interviews werd er regelmatig doorgevraagd. Standaard werd er doorgevraagd wie verantwoordelijk was voor het bieden van ondersteuning of de voorzieningen. Bijvoorbeeld door te vragen “Wie is hiervoor verantwoordelijk?”, “Wat zouden je ouders moeten bieden zodat jij mee kan komen op school?”, en “Welke voorzieningen zou de gemeente moeten bieden zodat kinderen zich optimaal cognitief kunnen ontwikkelen?”. Dit zorgde ervoor dat ook systemen binnen de niveaus van het ESM aan bod kwamen.

Data-analyse

De interviews zijn opgenomen, verbatim uitgetypt en gecodeerd (zie Model 2). In stap één zijn de interviews handmatig geanalyseerd in Word door fragmenten te arceren en deze middels voetnoten te coderen op woorden die het fragment samenvatten. In stap twee is aangegeven of het om ondersteuning of voorzieningen ging. In stap drie zijn de codes gecategoriseerd binnen de niveaus van het ESM. In stap vier is er gekeken welke codes samenhang met elkaar hadden en zijn er uiteindelijk vijf hoofdthema’s gevormd. Deze hoofdthema’s zijn in stap vijf geplaatst onder de basisbehoefte die het meest erbij paste door gebruik te maken van de elementen die de basisbehoeften omschreven, beschreven in de inleiding. Deze vorm van data-analyse is gebruikt voor elk interview om de betrouwbaarheid te verhogen.

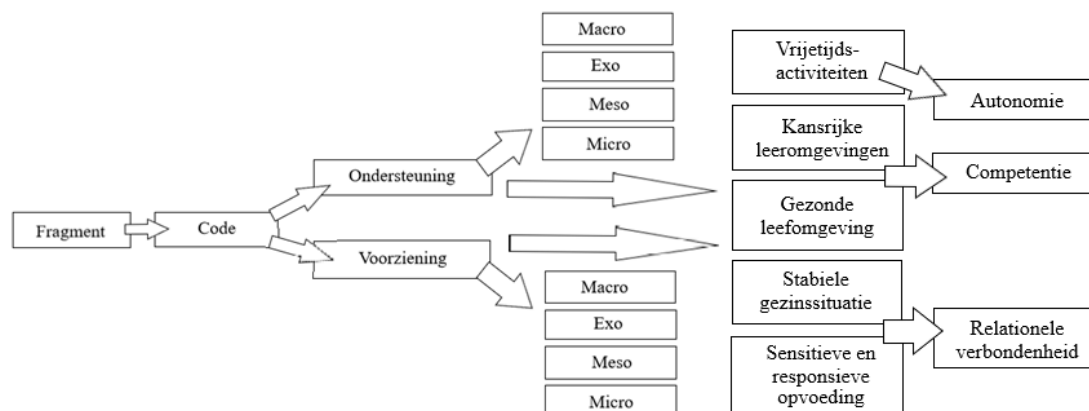
Zo kreeg het fragment *“Als je gewoon elke dag vraagt hoe het op school gaat dan weet het kind ook als het een dagje niet goed gaat, dat ie dat kan zeggen”* de code aandacht en interesse in stap één, ging het om ondersteuning in stap twee, werd deze code in stap drie gekoppeld aan het microniveau en viel het in stap vier onder het hoofdthema sensitieve en

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

responsieve opvoeding. Dit hoofdthema sloot in stap vijf het meest aan bij de basisbehoefte relationele verbondenheid aangezien het ging om betrokkenheid, interesse en begrip.

Model 2

Coderingsschema

Resultaten

Vanuit de data zijn een aantal voorzieningen en ondersteuningsvormen naar voren gekomen als voorwaarden voor een optimale fysieke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, geboden vanuit micro-, meso-, exo-, en macroniveau (zie Tabel 1). Deze voorwaarden worden in huidig hoofdstuk toegelicht. Het blijkt dat voorzieningen en ondersteuning vaak invloed hebben op meer dan één ontwikkelingsdomein, waardoor ervoor gekozen is om ontwikkelingsdomeinen niet expliciet te beschrijven. Opvallend was dat alle hoofdthema's ondergebracht konden worden onder de basisbehoeften. Binnen de hoofdthema's waren er wel voorwaarden die bij meer dan één basisbehoefte aansloten. Deze worden extra toegelicht.

Tabel 1

Voorwaarden die nodig zijn voor een optimale fysieke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling vanuit de niveaus van het ESM

Ondersteuning	Voorziening
Microniveau (o.a. ouders, leerkrachten, pedagogisch medewerkers)	
Structuur	Sport en/of hobby

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

Begeleiding bij schoolwerk	Rustige plek voor het maken van schoolwerk
Sociale vaardigheden leren	Schoolspullen
Leren in dialoog te gaan	Gezond voedsel
Veiligheid op school	Fiets
Opvoeding in een gezonde levensstijl	
Open communicatie	
Vertrouwen	
Aandacht & interesse	
Bevestiging en/of aanmoediging	
Sensitiviteit	
Begrip	
Taboes bespreekbaar maken	

Mesoniveau (o.a. ouders met leraren, ouders met hulpverleners)

Open communicatie
Luisterend oor (voor ouders)
Voorlichting van een gezonde levensstijl

Exoniveau (o.a. gemeenten, hulpverleningsinstanties, gezondheidszorg)

Signalering van een gezonde levensstijl	Sport en/of hobby*
Luisterend oor (voor ouders)	Veilige en/of stimulerende buurt
Praktische ondersteuning	Buurthuis
Taboes bespreekbaar maken	Rustige plek voor het maken van schoolwerk*
	Schoolspullen*
	Kwalitatief goed onderwijs
	Gezond voedsel
	Voedselbank*
	Dagbesteding voor ouders
	Baan
	Breed naschools aanbod

Macroniveau (politieke- en economische systemen)

Sport en/of cultuur*
Kwalitatief goed onderwijs
Veilige en/of stimulerende buurt
Gezond voedsel

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

Vrijwilligersorganisaties

Hulpverlening

Uitkering*

**Aanbod bij gebrek aan geld binnen het microniveau*

Autonomie

Het hoofdthema vrijetijdsactiviteiten is ondergebracht binnen de basisbehoefte autonomie door fragmenten die gingen over zelf keuzes kunnen maken en respect voor interesses van het kind.

Vrijetijdsactiviteiten. Uit de interviews bleek dat het voor kinderen in armoede niet altijd mogelijk is om deel te kunnen nemen aan vrijetijdsactiviteiten en zij dus beperkte mogelijkheden en keuzes hebben voor het indelen van hun vrije tijd. Opvallend was dat er geen ondersteuningsvormen binnen dit hoofdthema genoemd leken te worden. Verschillende voorzieningen zoals een sport of hobby werden echter door alle respondenten genoemd. Zo kon volgens hen een sport nodig zijn als emotionele uitlaatklep, afleiding, ontspanning en kan het kind de beweging krijgen die het nodig heeft voor zijn fysieke ontwikkeling. Bij gebrek aan geld bij ouders kan volgens de respondenten op exoniveau vanuit de gemeente een sport of hobby mogelijk gemaakt worden. Ook werd een veilige en/of stimulerende buurt waarin gespeeld kan worden en een buurthuis voor het doen van activiteiten genoemd, voorzien door de gemeente op exoniveau.

Competentie

Het hoofdthema kansrijke leeromgevingen is ondergebracht binnen de basisbehoefte competentie vanwege fragmenten die gingen over het opdoen van vaardigheden en het krijgen van structuur. Voorwaarden binnen het hoofdthema gezonde leefomgeving bieden het kind structuur en is daarom ook geschaard onder de basisbehoefte competentie.

Kansrijke leeromgevingen. Alle respondenten noemden voorwaarden die ervoor kunnen zorgen dat kinderen evenveel kansen krijgen om vaardigheden te ontwikkelen als hun leeftijdsgenoten. Een aantal respondenten gaven aan dat kinderen die in armoede opgroeien minder kansen krijgen om zich te kunnen ontwikkelen, bijvoorbeeld door het niet kunnen betalen van huiswerkbegeleiding en daardoor niet mee kunnen komen met onderwijs.

Ondersteuningsvormen die genoemd zijn door een aantal respondenten waren (1) het krijgen van structuur, (2) begeleiding bij het maken van schoolwerk, (3) het leren van sociale vaardigheden, waaronder het omgaan met leeftijdsgenoten, (4) het leren in dialoog te gaan over, en kunnen verplaatsen in maatschappelijke problematiek, andere culturen en milieus en (5) veiligheid op school, bijvoorbeeld door als leraar op te treden tegen pesten. De

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

ondersteuningsvorm begeleiding bij het maken van schoolwerk heeft als doel dat het kind uiteindelijk zelf zijn schoolwerk kan doen. Hierdoor zou deze ondersteuningsvorm ook binnen de basisbehoefte autonomie kunnen vallen. Genoemde ondersteuningsvormen dienen volgens de respondenten voornamelijk geboden te worden op microniveau door ouders maar ook door leerkrachten en pedagogisch medewerkers, wanneer ouders dit niet kunnen bieden. Dit is te lezen in onderstaand citaat uit het interview met een expert.

“Naja het huiswerk wat kinderen moeten maken is echt niet altijd iets wat ze zelfstandig kunnen doen he, dus dat vraagt ook vanuit ouders in ieder geval monitoring en sturing maar eventueel ook het kunnen helpen bij het huiswerk. En je ziet dat ouders dat heel vaak niet kunnen “...”. Dit stukje zou natuurlijk ook een plekje kunnen krijgen in het naschoolse aanbod. Dus dat kinderen het huiswerk wel krijgen maar dat er vanuit de school gefaciliteerd wordt dat kinderen een plek hebben om rustig te zitten. Dat er eventueel begeleiding is als kinderen het niet zelf kunnen.”

In mindere mate werden ook andere systemen vanuit microniveau genoemd zoals familieleden, leeftijdsgenoten of personen binnen vrijwilligersorganisaties of buurthuizen die het kind bovengenoemde ondersteuningsvormen kunnen bieden.

Een veelgenoemde voorziening is een rustige plek zodat een kind zich kan concentreren op schoolwerk. Dit blijkt niet altijd mogelijk te zijn in de thuisomgeving en zou daarom ook volgens de respondenten op school geboden kunnen worden vanuit exoniveau. Voorbeelden waren het aanbieden van een breed naschools aanbod of een plek waar huiswerk gemaakt kan worden. Schoolspullen zoals een bureau, agenda of laptop zouden, wanneer ouders dit niet kunnen betalen, volgens een aantal respondenten door gemeenten op exoniveau geregeld kunnen worden. Op macroniveau is volgens de meeste respondenten financiering vanuit de landelijke overheid nodig om deelname aan sport- en cultuurclubs mogelijk te maken. Een kind kan binnen deze omgevingen vaardigheden opdoen en hierin de begeleiding krijgen. Zo vertelde één expert dat een sport- of cultuurclub een kind leert frustraties te uiten of om leert gaan met teleurstellingen. Andere voorzieningen die genoemd zijn waren een aanbod van kwalitatief goede vve en/of kwalitatief goed onderwijs, voorzien vanuit exoniveau en gefinancierd door macroniveau. Tenslotte werd door de helft van de respondenten een veilige en/of stimulerende buurt genoemd waarin een kind wordt uitgedaagd nieuwe vaardigheden te leren. Dit zou volgens hen door de gemeente en landelijke overheid geregeld

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

moeten worden. Een voorbeeld is de uitspraak van een expert die zegt dat de aanwezigheid van natuur leerzaam kan zijn voor een kind:

“When I say like stimulating, I mean like seeing new things. Being able to label new things or have your parents label those new things. Being able to navigate through different environments you know. To climb over rocks in the botanical gardens, or whatever. So I think, for parks, and places like that, uhm, need to need to be freely or easily accessible to families.”

Gezonde leefomgeving. Alle ervaringsdeskundigen en experts noemden voorzieningen of ondersteuningsvormen binnen het hoofdthema gezonde leefomgeving. Een ondersteuningsvorm die door de meeste respondenten is genoemd was opvoeding in een gezonde levensstijl, gekenmerkt door kennis, bewustwording, stimulering en structuur. Dit zou ook onder autonomie geschaard kunnen worden aangezien het kan aanzetten tot het maken van eigen keuzes. Deze ondersteuningsvorm wordt voornamelijk geboden geacht op microniveau door ouders, leerkrachten of pedagogisch medewerkers. Op mesoniveau zouden volgens een aantal respondenten de hulpverlening of gezondheidszorg een rol kunnen spelen. Zo kan een consultatiebureau voorlichting geven aan ouders over een gezonde levensstijl en op exoniveau zelf ook een ongezonde levensstijl bij kinderen signaleren.

De meest genoemde voorzieningen waren gezond voedsel, mogelijkheden om te kunnen sporten en een veilige buurt om in te kunnen bewegen. Een fiets kon volgens de respondenten zowel noodzakelijk zijn om op school te komen, als een manier van beweging zijn. Voorzieningen voor een gezonde leefomgeving zouden volgens de respondenten voornamelijk op microniveau geboden moeten worden. Door verschillende respondenten werd echter ook gezegd dat ouders door gebrek aan geld hun kinderen niet altijd van gezond eten of een sport kunnen voorzien. Volgens hen kunnen scholen op exoniveau een rol spelen in het kind laten (of kennis laten maken met) sporten en/of gezond eten. Bijvoorbeeld door het aanbod van een gezonde schoolkantine, een breed naschools aanbod met mogelijkheden om te kunnen sporten of het aanbod van een gezond ontbijt of tussendoortje. Ook kan de gemeente op exoniveau een Voedselbank en fondsen, die het mogelijk maken om te kunnen sporten en bewegen, beschikbaar stellen. Daarnaast zouden sportverenigingen financieel toegankelijker moeten worden, volgens zowel een jongere als een expert. Bijvoorbeeld door maatwerk toe te passen wat betreft het betalen van contributie. Ook werd het betaalbaar houden van gezond voedsel genoemd door een aantal respondenten, zodat ouders gezondere keuzes kunnen

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

maken. Dit maakt dat het maken van gezonde keuzes een wisselwerking is van micro en macroniveau. Dit is geïllustreerd aan de hand van een uitspraak door één expert:

“Wat je natuurlijk wel ziet is dat de meest ongezonde voedingsmiddelen het goedkoopst zijn. Dus dat geeft ook in die zin ook een beetje een rare prikkel aan ouders, zeker als je niet zoveel te besteden hebt, om keuzes te maken die minder gezond zijn.”

Relationele verbondenheid

De hoofdthema's stabiele gezinssituatie en sensitieve en responsieve opvoeding zijn geplaatst binnen de basisbehoefte relationele verbondenheid. Door de voorwaarde structuur had stabiele gezinssituatie ook ondergebracht kunnen worden binnen competentie. Echter, fragmenten over betrokkenheid en tijdsinvestering die ontbreken vanuit ouders wanneer er sprake is van een onstabiele gezinssituatie, overheersten, waardoor ervoor is gekozen om dit hoofdthema onder relationele verbondenheid te plaatsen. Het hoofdthema sensitieve en responsieve opvoeding had een overduidelijke link met relationele verbondenheid door fragmenten over betrokkenheid en interesse.

Stabiele gezinssituatie. Opvallend is dat alle respondenten aangeven dat om een kind optimaal te laten ontwikkelen, er stabiliteit nodig is bij ouders in de thuissituatie. Wat volgens hen hiervoor nodig is, is de afwezigheid van stressfactoren in het gezin. Uit de interviews bleek dat problematiek zoals (1) financiële problematiek waaronder werkloosheid, armoede en/of schulden, (2) een psychische stoornis bij ouders of kind, (3) verslaving bij ouders, (4) huisvestingsproblematiek en (5) relatieproblematiek tussen ouders ervoor kan zorgen dat de prioriteit niet ligt bij de ontwikkeling van het kind.

Zo vertelde één jongere dat zij vroeger thuis geen structuur of ondersteuning kreeg en dat dit gevolgen heeft gehad voor haar psychische gesteldheid. Haar onstabiele gezinssituatie bestond uit ouders met een psychische stoornis of verslaving wat resulteerde in armoede binnen het gezin. Eén jongere liet weten dat haar vader binnenkort zijn baan kwijtraakt en dat dit niet alleen zorgt voor slapeloze nachten voor ouders, maar ook voor stress bij de kinderen. Eén expert vertelde dat financiële problematiek in het gezin kan zorgen voor stress bij ouders en daardoor minder aandacht voor de ontwikkeling van het kind:

“Als je alleen maar beheerst wordt door, “kan ik de eindjes wel aan elkaar knopen?”, of: “Ik heb nog zoveel schulden” en het levert je huisvestingsproblemen,

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

relatieproblemen, et cetera op. Ja dan is niet het eerste dat je aan je kind misschien denkt.”

Eén jongere vertelt echter dat toen haar ouders een periode relatieproblemen hadden en het financieel slechter ging, het hielp dat haar ouders goed contact met elkaar bleven houden. Daarnaast heerste er thuis een klimaat waarin er gepraat kon worden over geldzaken. Open communicatie tussen kind en ouders, en ouders met elkaar lijkt hierdoor een beschermende factor te zijn op micro- en mesoniveau. Ook werd door de meeste respondenten een luisterend oor voor ouders genoemd op mesoniveau vanuit het informele netwerk. Daarnaast kunnen ouders praktische ondersteuning, zoals (hulp bij) orde in de financiële situatie, nodig hebben, genoemd door de helft van de respondenten. Een luisterend oor en praktische ondersteuning kon volgens hen geboden worden op exoniveau vanuit de hulpverlening, gezondheidszorg, vrijwilligersorganisaties en/of een buurtteam. De meeste respondenten gaven aan dat het belangrijk is dat de landelijke overheid initiatieven voor hulpverlening en begeleiding vanuit vrijwilligersorganisaties subsidieert. Het gaat hier dan om het macroniveau.

Wat betreft voorzieningen noemden een paar respondenten dat een dagbesteding en een buurthuis, geregeld vanuit exoniveau, waar ouders samen kunnen komen, ouders kunnen helpen in het krijgen van afleiding of steun. Zo vertelt een expert dat een buurthuis nodig is voor de ondersteuning vanuit het informele netwerk:

“Like family community centres. Where the parents can go and not just get help but the kids can be in a supervised playgroup, parents get a break, get the support of other parents. Those things are really important to fund as well.”

De meeste respondenten gaven aan dat een baan voor ouders op exoniveau of een uitkering geregeld vanuit macroniveau essentieel is voor een stabiele thuissituatie. Wel vertelden een aantal respondenten dat in veel gevallen meer geld geven aan een gezin een financieel probleem op kan lossen, maar dat er vaak zoveel meer problematiek kan spelen, wat niet zomaar op te lossen is door geld, of dat het geld ook verkeerd besteed kan worden. Juist dan is de praktische ondersteuning in de financiële situatie of het krijgen van hulpverlening zo belangrijk. Ook gaven een paar respondenten aan dat wanneer vanuit de gemeente kindvoorzieningen in natura aangeboden worden, zoals schoolspullen als een laptop

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

of een lidmaatschap bij een sportvereniging, men er zeker van kan zijn dat deze bij het kind terecht komen.

Sensitieve en responsieve opvoeding. Bijna alle respondenten noemden verschillende ondersteuningsvormen en voorzieningen die in huidig onderzoek zijn gekoppeld aan een sensitieve en responsieve opvoeding. Bijna alle respondenten noemden de ondersteuningsvorm aandacht en interesse. Als kind je verhaal bij anderen kwijt kunnen kan helpen bij het krijgen van ondersteuning, het begrepen en minder eenzaam voelen. Zo vertelde één ervaringsdeskundige dat ze uit eigen ervaring een luisterend oor via wekelijkse gesprekjes vanuit school als prettig heeft ervaren. Overige ondersteuningsvormen die door een aantal respondenten werden genoemd waren (1) bevestiging en/of aanmoediging, (2) sensitiviteit in het letten op in hoeverre het kind zich normaal ontwikkelt, (3) begrip en (4) vertrouwen. Structuur werd ook genoemd, wat tevens ook onder de basisbehoefte competentie valt. Bevestiging en/of aanmoediging kon ook onder autonomie worden geplaatst omdat dit eigen initiatief stimuleerde.

Een aantal respondenten noemden daarnaast de ondersteuningsvorm van het bespreekbaar maken van taboes (bijvoorbeeld armoede) als gezamenlijke verantwoordelijkheid binnen de maatschappij door als ouders en leerkrachten op microniveau een taboe bespreekbaar te maken, en op exoniveau aandacht te vragen voor een taboe vanuit de gemeente, bijvoorbeeld door het ophangen van posters voor een sportfonds voor kinderen die in armoede leven. Zo noemde één jongere dat kinderen moeten leren problemen bespreekbaar te maken door ze de ruimte te bieden dit te doen:

“Ik denk weer dat dialoog he, heel belangrijk is in die sociale ontwikkeling. Van, leer erover te praten. En geef die kinderen de ruimte om erover te praten. En dan gaat het niet alleen over de kinderen in armoede maar ook over de kinderen die niet in armoede leven maar die toch met bepaalde problemen zitten.”

Bij de respondenten gaat er een voorkeur uit naar een combinatie van meerdere microsystemen die naast ouders ondersteuning kunnen bieden. Hierbij werden leerkrachten of pedagogisch medewerkers binnen de school, waaronder voor- en vroegschoolse educatie (vve) door de meeste respondenten genoemd. Professionals vanuit de gezondheidszorg of hulpverlening op exoniveau werden door de helft van de respondenten genoemd. Zo vertelde één expert dat tijd doorbrengen in verschillende omgevingen vooral van belang is wanneer er stress aanwezig is bij de ouders:

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

“Ik denk dan dat het voor ouders, dus het hebben van hulpbronnen, een support-system, dat dat heel erg belangrijk is. En dus ook voor kinderen om voldoende tijd door te brengen in situaties waarin die spanningen er niet zijn. Dus in die zin kan bijvoorbeeld ook vve een belangrijke rol spelen waarin ze, nou het ook even los kunnen laten, even die spanningen misschien niet meer voelen. Maar dat kan natuurlijk ook door bijvoorbeeld opgevangen worden door familie of kennissen.”

Voorzieningen die nodig zijn voor een sensitieve en responsieve opvoeding werden minder genoemd. Wel werd er door een aantal respondenten verteld dat een buurthuis vanuit exoniveau kinderen kan helpen om in contact te kunnen komen met andere opvoeders of leeftijdsgenoten.

Discussie

In huidig onderzoek stond de hoofdvraag centraal wat de voorwaarden zijn voor een optimale fysieke, cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen geboden vanuit micro-, meso-, exo-, en macroniveau. Het doel van huidig onderzoek was het vinden van een nieuwe definitie van een minimale levensstandaard voor kinderen, gebaseerd op de voorwaarden die nodig zijn om als kind optimaal op deze drie ontwikkelingsdomeinen te kunnen ontwikkelen. Het vinden van voorwaarden, waarbij er onderscheid wordt gemaakt tussen ondersteuningsvormen en voorzieningen, is van belang om tot concrete aanbevelingen te komen voor de ondersteuning van kinderen die leven in armoede en die zich momenteel nog vaak niet optimaal kunnen ontwikkelen. De voorwaarden zijn bekeken vanuit de drie basisbehoeften van de ZDT, welke invloed uitoefenen op de drie ontwikkelingsdomeinen (zie Model 1). Op basis van de interviews met vier jongeren en vijf experts kan de volgende definitie geformuleerd worden: Een minimale levensstandaard voor kinderen behelst een stimulerende omgeving geboden vanuit een combinatie van micro-, meso-, exo- en macroniveau waarbij er sprake is van vrijetijdsactiviteiten, kansrijke leeromgevingen, een gezonde leefomgeving, een stabiele gezinssituatie en een sensitieve en responsieve opvoeding. Om aan een minimale levensstandaard te voldoen dient de meeste ondersteuning geboden te worden vanuit microniveau, voornamelijk door ouders en leerkrachten, ondersteund door voorzieningen, voor het grootste gedeelte geboden vanuit exo- en macroniveau. Extra ondersteuning en voorzieningen vanuit microsystemen anders dan ouders, meso-, exo-, en macroniveau zijn van extra belang wanneer er sprake is van armoede binnen een gezin. De resultaten bevestigen de hypothese dat de voorwaarden stimulering van

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

autonomie, structuur, betrokkenheid, een veilige buurt, steun van ouders, een sociaal netwerk en zekerheid, nodig zijn voor een optimale ontwikkeling. Huidig onderzoek heeft echter tot een uitbreiding van voorwaarden geleid.

Bevindingen uit huidig onderzoek lijken in overeenstemming te zijn met de theorieën en de literatuur. Huidig onderzoek laat zien dat voorwaarden geboden dienen te worden door de vier niveaus van het ESM (Bronfenbrenner, 1977). Ook lijken huidige bevindingen in lijn te zijn met de ZDT (Ryan & Deci, 2000) aangezien de voorwaarden allen ondergebracht konden worden binnen de basisbehoeften. Alhoewel er aan de hand van het hoofdthema Vrijtijdsactiviteiten minder resultaten aan bod kwamen waaruit een conclusie getrokken kon worden over de basisbehoefte autonomie, lijkt deze behoefte wel vervuld te kunnen worden door voorzieningen binnen dit hoofdthema. Eerder onderzoek liet zien dat kinderen die in armoede opgroeien, een grotere kans hebben op het leven in een sociaal isolement omdat kinderen niet altijd mee kunnen doen met activiteiten (Hoff, 2017; Kalthoff, 2018). Uit huidig onderzoek blijkt dat wanneer het ouders niet lukt om voorzieningen voor vrijetijdsactiviteiten te bekostigen, gemeenten vanuit exoniveau fondsen kunnen bieden om dit mogelijk te maken. Dit bieden enkele gemeenten nu al in de vorm van een gebundeld kindpakket (Bureau Bartels, 2016). Hier ligt automatisch ook een rol voor de landelijke overheid, die vanuit macroniveau geld geeft aan gemeenten. Ook kwam de basisbehoefte autonomie tot uiting in hoofdthema's die onder competentie en relationele verbondenheid vielen zoals de voorwaarden "bevestiging en/of aanmoediging" en "begeleiding bij het maken van schoolwerk". Hieruit blijkt dat er wel degelijk sprake is van de basisbehoefte autonomie maar dat voorwaarden binnen meer basisbehoeften kunnen vallen. Dit sluit aan bij het onderzoek van Skinner & Belmont (1993), dat liet zien dat bepaald gedrag bij leraren, waaronder in dit geval affectie, zowel invloed kan hebben op het vervullen van de basisbehoefte relationele verbondenheid als competentie.

Resultaten uit huidig onderzoek laten daarnaast zien dat de basisbehoefte competentie vervuld lijkt te worden wanneer het kind begeleiding en structuur krijgt in het ontwikkelen van een gezonde levensstijl en vaardigheden kan ontwikkelen binnen een kansrijke leeromgeving. Dit sluit aan op eerder onderzoek waaruit blijkt dat kinderen die opgroeien in een familie met een laag inkomen behoefte hebben aan structuur omdat zij te maken krijgen met meer onstabiele (Evans, 2004). Huidig onderzoek laat zien dat scholen op exoniveau voorzieningen kunnen aanbieden die een kansrijke leeromgeving mogelijk maken, zoals een breed naschools aanbod. Uit onderzoek blijkt tenslotte dat armoede er bij ouders voor kan zorgen dat zij meer stress ervaren, wat ervoor kan zorgen dat zij minder aandacht besteden aan hun kind (Raikes & Thompson, 2005) en minder sensitief en responsief zijn naar hun kind

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

(Evans, 2004; La Placa & Corlyon, 2016). Huidig onderzoek liet zien dat problematiek in het gezin ervoor kan zorgen dat de prioriteit niet ligt bij de ontwikkeling van het kind.

Voorwaarden uit huidig onderzoek, die in lijn zijn met benodigdheden voor het vervullen van de basisbehoefte relationele verbondenheid, zijn het bieden van een stabiele gezinssituatie en een sensitieve en responsieve opvoeding. Om deze twee voorwaarden te kunnen bieden hebben ouders zelf ook ondersteuning nodig, bijvoorbeeld in de vorm van hulpverlening op exoniveau en voorzieningen, door een uitkering geboden vanuit macroniveau.

De resultaten uit huidig onderzoek moeten beschouwd worden binnen de nodige beperkingen, waaronder de geringe mate van generaliseerbaarheid door de doelgerichte steekproef en het aantal en de mate van diversiteit aan respondenten. Het is daarom mogelijk dat een mannelijke of jongere doelgroep of een doelgroep met een andere culturele achtergrond andere resultaten zouden laten zien. Daarnaast zou het kunnen dat de resultaten door de keuze van jongeren die ervaringsdeskundigen zijn in het opgroeien in armoede, gekleurd zijn. Huidig onderzoek ging in eerste instantie op zoek naar voorwaarden, nodig voor elk kind. Het zou kunnen dat kinderen die niet te maken hebben gehad met armoede, andere resultaten zouden laten zien. Toekomstig onderzoek zal gedaan moeten worden met een grotere en meer diverse populatie om te testen of de voorwaarden die uit huidig onderzoek naar voren komen, dan ook worden benoemd, of zelfs tot een uitbreiding van voorwaarden zouden leiden. Daarnaast was één jongere Vlaams en één expert Amerikaans. Dit heeft wellicht geleid tot antwoorden die cultureel gekleurd zijn en niet direct toegepast kunnen worden binnen de Nederlandse context. De lengte van de interviews en de veelheid aan informatie die er binnen deze tijd vergaard moest worden, heeft wellicht ook meegespeeld in een mogelijk niet compleet beeld van voorwaarden. Door de geringe tijd die respondenten voor interviews hadden, was het soms niet mogelijk om door te vragen op de antwoorden die zij gaven. De laatste limitatie is dat de antwoorden van de hoogleraar regelmatig afweken, aangezien hem andere vragen werden gesteld dan de rest van de respondenten.

Ook zijn er sterke kanten aan huidig onderzoek. Door de antwoorden van beide respondentengroepen te combineren is een samenhangend beeld gecreëerd van voorwaarden die zowel jonge kinderen als jongeren nodig zouden kunnen hebben wanneer zij opgroeien. Ook bleek dat de antwoorden van de jongeren en experts nauwelijks van elkaar afweken, wat de kans groter maakt dat de resultaten een afspiegeling zijn van de werkelijkheid. Daarnaast lijken het ESM en de ZDT een goed theoretisch kader te bieden binnen huidig onderzoek. Alhoewel de antwoorden van de hoogleraar niet veel gebruikt konden worden voor het

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

onderwerp opvoeding, hebben deze wel inzicht gegeven in vraagstukken omtrent armoedebeleid en voorwaarden op macroniveau.

Aan de hand van de conclusies kunnen er een aantal aanbevelingen opgesteld worden voor interventies die (1) gericht zijn op ouders, (2) gericht zijn op het microsysteem, buiten ouders om en (3) gericht zijn op het macroniveau. Mogelijk is een combinatie van deze drie interventies het meest effectief. Verschillende onderzoeken laten zien dat armoede zelf niet een directe relatie heeft met een niet-optimale ontwikkeling maar dat mechanismen de effecten van armoede mediëren zoals een zorgzame verzorger en stressvolle gebeurtenissen (Luby et al., 2013), stress bij ouders (La Placa & Corlyon, 2016) en cognitieve stimulatie thuis (Guo & Harris, 2000). Mogelijk is het focussen op de mechanismen een manier om kinderen die in armoede leven alsnog dat te bieden wat zij nodig hebben (Yoshikawa, Aber & Beardslee, 2012). Een voorbeeld is het Video Interactie Project (VIP) dat inspeelt op de cognitieve stimulatie door ouder-kind interacties op te nemen, en hierop met ouders te reflecteren (Mendelsohn et al., 2007). Resultaten laten zien dat VIP resulteerde in minder stress bij ouders en een grotere kans op een normale cognitieve ontwikkeling bij kinderen van circa 2,5 jaar oud.

De bevinding dat meerdere omgevingen rondom het kind, anders dan alleen ouders, een belangrijke rol spelen voor de ontwikkeling van een kind is ook gevonden in de literatuur. Volgens de Winter (2012) is er voor de ontwikkeling van een kind niet alleen sprake van een verantwoordelijkheid vanuit ouders, maar vanuit de gehele “civil society”. Een interventie waaraan gedacht kan worden waarbij omgevingen naast de ouders een rol spelen in de ontwikkeling van het kind, is het bieden van hoge kwaliteit vve om een leerachterstand al op vroege leeftijd voor te zijn (Leseman & Slot, 2014; Mesman, 2010). Daarnaast kan ook gedacht worden aan een actievere rol vanuit de gehele samenleving. Een voorbeeld is het programma Allemaal Opvoeders waarbij de betrokkenheid van de civil society, bijvoorbeeld familie, burens en leerkrachten bij de opvoeding van kinderen wordt bevorderd door middel van activiteiten in de buurt (Kesselring, de Winter, van Yperen & Horjus, 2015). Resultaten van het programma waren onder andere het ervaren van steun door ouders en het versterken van informeel contact. Uit huidig onderzoek bleek dan ook één van de voorwaarden een luisterend oor te zijn voor ouders. Een programma Allemaal Opvoeders zou hier mogelijk ondersteuning in kunnen bieden.

Aanbevelingen gericht op macroniveau zijn voortgekomen uit de bevinding van huidig onderzoek dat het belang van het ontlasten van ouders laat zien. Uit de literatuur (Raikes & Thompson, 2005) en huidig onderzoek blijkt dat een onstabiele thuissituatie het moeilijker

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

maakt om optimaal te kunnen ontwikkelen aangezien prioriteiten dan niet altijd liggen bij de ontwikkeling van het kind. Uit huidig onderzoek blijkt dat door het krijgen van ondersteuning zoals praktische hulp bij de financiën, en voorzieningen zoals een uitkering, ouders mogelijk hun aandacht kunnen vestigen op de ontwikkeling van hun kind. Daarnaast is het belangrijk om ontwikkelingskansen niet alleen op individuele gezinssituaties te bekijken, maar ook breder te benaderen door te kijken hoe deze kansen geregeld zijn in de maatschappij. Huidig onderzoek liet zien dat voorzieningen zoals een veilige buurt en betaalbaar gezond voedsel van belang zijn voor een gezonde levensstijl waarop microsystemen geen invloed uit kunnen oefenen. Hier is een taak weggelegd voor gemeenten en de landelijke overheid, op exo- en macroniveau.

Een laatste aanbeveling die voortkomt uit huidig onderzoek is om niet alleen inkomen als indicator te gebruiken om armoede te meten, en op basis daarvan kinderen voorzieningen te bieden, maar voornamelijk te kijken naar ontwikkelingskansen van een kind. De definitie voor een minimale levensstandaard, komend uit huidig onderzoek, laat zien dat een kind niet alleen materiële zaken nodig heeft om zich optimaal te ontwikkelen, maar ook behoeften heeft aan vormen van ondersteuning, die niet in geld zijn uit te drukken, zoals aanmoediging en een luisterend oor. Daarnaast hebben kinderen ook behoefte aan voorzieningen die buiten het huidige referentiebudget vallen, zoals een buurthuis en een veilige buurt. Om te voorkomen dat kinderen zich niet optimaal fysiek, cognitief en sociaal-emotioneel kunnen ontwikkelen en ervoor te zorgen dat er een optimale en structurele oplossing komt voor armoede, zou de indicator ontwikkelingskansen een goede aanvulling kunnen zijn binnen het huidige armoedebeleid. Ieder kind heeft immers recht op een toereikende levensstandaard.

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

Referenties

- Alaimo, K., Olson, C. M., & Frongillo, E. A. (2001). Food insufficiency and American school-aged children's cognitive, academic, and psychosocial development. *Pediatrics*, *108*, 44-53. Geraadpleegd van <https://pediatrics.aappublications.org/content/108/1/44.short>
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Peters, V., van der Velden, T., & de Goede, M. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers
- Berns, R. M. (2016). *Child, family, school, community, socialisation and support*. Boston: Cengage Learning
- Blaak, M., Bruning, M., Eijgenraam, M., Kaandorp, M., & Meuwese, S. (2012). *Handboek internationaal jeugdrecht*. Leiden: Defence for Children
- Blair, C., Raver, C. C., Granger, D., Mills-Koonce, R., Hibel, L., & Family Life Project Key Investigators. (2011). Allostatic and allostatic load in the context of poverty in early childhood. *Development and psychopathology*, *23*, 845-857. doi:10.1017/S0954579411000344
- Bradley, R. H., Corwyn, R. F., McAdoo, H. P., & Coll, C. G. (2001). The home environments of children in the United States part I: Variations by age, ethnicity, and poverty status. *Child development*, *72*, 1844-1867. doi:10.1111/1467-8624.t01-1-00382
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist*, *32*, 513-531. doi:10.1037/0003-066x.32.7.513
- Bureau Bartels. (2014). *Gemeentelijk armoede- en schuldenbeleid*. Geraadpleegd van www.bureaubartels.nl/site/assets/files/1022/0539_szw_gemeentelijk_armoede_en_schuldenbeleid_eindrapport.pdf
- Bureau Bartels. (2016). *Vervolgonderzoek naar Kindpakketten*. Geraadpleegd van

EEN MINIMALE LEVENSSANDAARD VOOR KINDEREN

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/11/24>

/vervolgonderzoek-kindpakketten-bureau-bartels

CBS. (2018). *Armoede en sociale uitsluiting 2018*. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2018/03/armoede-en-sociale-uitsluiting-2018>

Cooper, C. E., Crosnoe, R., Suizzo, M. A., & Pituch, K. A. (2010). Poverty, race, and parental

involvement during the transition to elementary school. *Journal of family issues*, 31,

859-883. doi:10.1177/0192513x09351515

De Kinderombudsman. (2017). *Alle kinderen kansrijk. Het verbeteren van*

ontwikkelingskansen van kinderen in armoede. Geraadpleegd van

<https://www.dekinderombudsman.nl/ul/cms/fckuploaded/2017.12.05RapportAllekinderenkansrijk.pdf>

De Winter, M. (2012). *Socialization and civil society. How parents, teachers, and others*

could foster a democratic way of life. Rotterdam: SENSE Publishers

Engle, P. L., & Black, M. M. (2008). The effect of poverty on child development and

educational outcomes. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1136, 243-256.

doi:10.1196/annals.1425.023

Engle, P. L., Black, M. M., Behrman, J. R., De Mello, M. C., Gertler, P. J., Kapiriri, L., ... &

International Child Development Steering Group. (2007). Strategies to avoid the loss

of developmental potential in more than 200 million children in the developing world.

The lancet, 369, 229-242. doi:10.1016/S0140-6736(07)60112-3

Evans, G. W. (2004). The environment of childhood poverty. *American psychologist*, 59, 77-

92. doi:10.1037/0003-066X.59.2.77

Hoff, S., Goderis, B., van Hulst, B., & Wildeboer Schut, J. M. (2018). *Armoede in*

kaart: 2018. Geraadpleegd van <https://digitaal.scp.nl/armoedeinkaart2018/waar-ligt-de-armoedegrens/>

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

- Goderis, B., van Hulst, B., Wildeboer Schut, J.M., & Ras, M. (2018). *De SCP-methode voor het meten van armoede. Herijking en revisie*. Geraadpleegd van https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/De_SCP_methode_voor_het_meten_van_armoede
- Goldstein, S., & Brooks, R. B. (2005). *Resilience in children*. New York: Springer.
- Guo, G., & Harris, K. M. (2000). The mechanisms mediating the effects of poverty on children's intellectual development. *Demography*, 37, 431-447. doi:10.2307/2648070
- Gupta, R. P. S., de Wit, M. L., & McKeown, D. (2007). The impact of poverty on the current and future health status of children. *Paediatrics & child health*, 12, 667-672. doi:10.1093/pch/12.8.667
- Hoff, S. (2017). *Armoede onder kinderen – een probleemschets*. Geraadpleegd van https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2017/Armoede_onder_kinderen
- Joussemet, M., Landry, R., & Koestner, R. (2008). A self-determination theory perspective on parenting. *Canadian Psychology*, 49, 194. doi:10.1037/a0012754
- Kalthoff, H. (2018). *Opgroeien en opvoeden in armoede*. Geraadpleegd van <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Opgroeien-en-opvoeden-in-armoede.pdf>.
- Katz, I., J. Corlyon, V. La Place en S. Hunter (2007). *The relationship between parenting and poverty*. York: Policy Research Bureau
- Kesselring, M., de Winter, M., van Yperen, T., & Horjus, B. (2015). De pedagogische civil society in praktijk: Een studie naar de effecten van de activiteiten binnen het programma Allemaal Opvoeders. *Pedagogiek*, 35, 263-284. doi:10.5117/PED2015.3.KESS
- La Guardia, J. G., & Patrick, H. (2008). Self-determination theory as a fundamental theory of close relationships. *Canadian Psychology*, 49, 201-209. doi:10.1037/a0012760

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

- La Placa, V., & Corlyon, J. (2016). Unpacking the relationship between parenting and poverty: Theory, evidence and policy. *Social Policy and Society*, *15*, 11-28.
doi:10.1017/s1474746415000111
- Leseman, P. P., & Slot, P. L. (2014). Breaking the cycle of poverty: challenges for European early childhood education and care. *European Early Childhood Education Research Journal*, *22*, 314-326. doi:10.1080/1350293x.2014.912894
- Levesque, C., Zuehlke, A. N., Stanek, L. R., & Ryan, R. M. (2004). Autonomy and competence in German and American university students: A comparative study based on self-determination theory. *Journal of Educational Psychology*, *96*, 68-84.
doi:10.1037/0022-0663.96.1.68
- Luby, J., Belden, A., Botteron, K., Marrus, N., Harms, M. P., Babb, C., ... & Barch, D. (2013). The effects of poverty on childhood brain development: the mediating effect of caregiving and stressful life events. *JAMA pediatrics*, *167*, 1135-1142. doi:10.1001/jamapediatrics.2013.3139
- Meij, H. (2011). *De basis van opvoeding en ontwikkeling*. Geraadpleegd van <http://nji.nl/nl/Download-NJi/Normale-ontwikkeling-pdftekst.pdf>.
- Mendelsohn, A. L., Valdez, P. T., Flynn, V., Foley, G. M., Berkule, S. B., Tomopoulos, S., ... & Dreyer, B. P. (2007). Use of videotaped interactions during pediatric well-child care: impact at 33 months on parenting and on child development. *Journal of developmental and behavioral pediatrics*, *28*, 206. doi:10.1097/DBP.0b013e3180324d87
- Mesman, J. (2010). *Oud geleerd, jong gedaan. Investeren in ouders bevordert de onderwijskansen van jonge kinderen* [Oratie]. Geraadpleegd van <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/19659/Oratie%20Mesman.pdf?sequence=2>

EEN MINIMALE LEVENSTANDAARD VOOR KINDEREN

Morris, A. S., Robinson, L. R., Hays-Grudo, J., Claussen, A. H., Hartwig, S. A., & Treat, A.

E. (2017). Targeting parenting in early childhood: A public health approach to improve outcomes for children living in poverty. *Child development*, 88, 388-397.

doi:10.1111/cdev.12743

Nicklas, T. A., & Hayes, D. (2008). Position of the American Dietetic Association: nutrition

guidance for healthy children ages 2 to 11 years. *Journal of the American Dietetic*

Association, 108, 1038-44. doi:10.1016/j.jada.2008.04.005

Niemiec, C. P., & Ryan, R. M. (2009). Autonomy, competence, and relatedness in the

classroom: Applying self-determination theory to educational practice. *School Field*,

7, 133-144. doi:10.1177/1477878509104318

Ng, J. Y., Ntoumanis, N., Thøgersen-Ntoumani, C., Deci, E. L., Ryan, R. M., Duda, J. L., &

Williams, G. C. (2012). Self-determination theory applied to health contexts: A meta-analysis. *Perspectives on Psychological Science*, 7, 325-340. doi:10.1177

/1745691612447309

Raikes, H. A., & Thompson, R. A. (2005). Efficacy and social support as predictors of

parenting stress among families in poverty. *Infant Mental Health Journal*, 26, 177-

190. doi:10.1002/imhj.20044

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic

motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55, 68-78.

doi:10.1037//0003-066x.55.1.68

SER. (2017). *Opgroeien zonder armoede*. Geraadpleegd van

<https://www.ser.nl/nl/publicaties/opgroeien-zonder-armoede>

Sereno, A. B., & Bolding, M. S. (2017). Executive functions: eye movements and human

neurological disorders. *Reference module in Neuroscience and Biobehavioral*

Psychology. doi:10.1016/B978-0-12-809324-5.02099-X

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

- Skinner, E. A., & Belmont, M. J. (1993). Motivation in the classroom: Reciprocal effects of teacher behavior and student engagement across the school year. *Journal of educational psychology*, 85, 571. doi:10.1037//0022-0663.85.4.571
- Speaking Minds. (2018). *Over Speaking Minds*. Geraadpleegd van <https://speakingminds.nl/over-speaking-minds/>
- Stimulansz. (2019). *Armoedebeleid in uw gemeente*. Geraadpleegd van <https://www.stimulansz.nl/armoedebeleid-in-uw-gemeente/>
- Sudfeld, C. R., McCoy, D. C., Danaei, G., Fink, G., Ezzati, M., Andrews, K. G., & Fawzi, W. W. (2015). Linear growth and child development in low-and middle-income countries: a meta-analysis. *Pediatrics*, 135, 1267-1275. doi:10.1542/peds.2014-3111
- Teti, D. M. (2001). Early childhood: Socioemotional risks. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. 3929-3932. doi:10.1016/b0-08-043076-7/01716-2
- The United Nations Convention on the Rights of the Child. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. New York: United Nations
- Thompson, R.A.(2014). Stress and child development. *The future of children*, 24, 41-59. doi:10.1353/foc.2014.0004
- Verhulst, F. C. (2017). *De ontwikkeling van het kind*. Assen: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum
- Witkamp, A., Drijvers, A., & Engelen, M. (2018). *Bouwstenen voor beleidsdoorlichting kindregelingen en evaluatie WHK*. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/kamerstukken/2018/12/14/bouwstenen-beleidsdoorlichting-kindregelingen-juni-2018/bouwstenen-beleidsdoorlichting-kindregelingen-juni-2018.pdf>
- Yoshikawa, H., Aber, J. L., & Beardslee, W. R. (2012). The effects of poverty on the mental,

EEN MINIMALE LEVENSSSTANDAARD VOOR KINDEREN

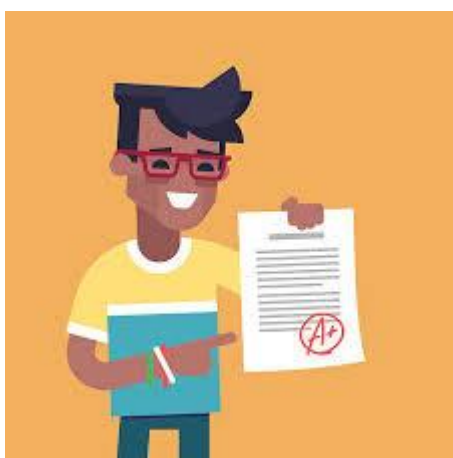
emotional, and behavioral health of children and youth: implications for prevention.

American Psychologist, 67, 272-284. doi:10.1037/a0028015

Lichamelijk gezond zijn

Goed mee kunnen komen op school

Goed in je vel zitten

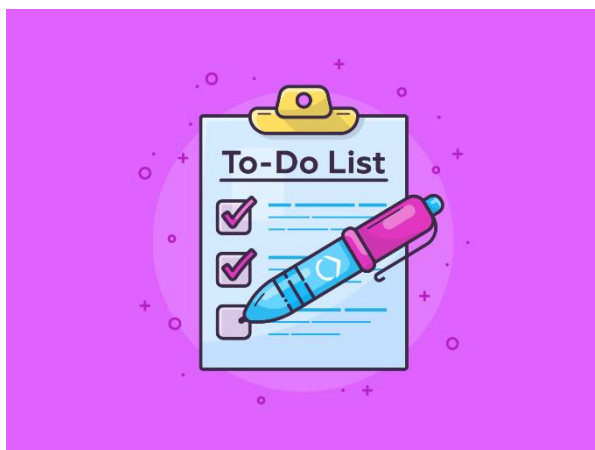
EEN MINIMALE LEVENSTANDAARD VOOR KINDEREN

Fysieke ontwikkeling

EEN MINIMALE LEVENSSANDAARD VOOR KINDEREN

Cognitieve ontwikkeling

Sociaal-emotionele ontwikkeling

EMOTIONAL REGULATION